

TÜRKİYE-AZERBAYCAN İŞ BİRLİĞİNİN DİNAMİKLERİ VE ÖZELLİKLERİ: İLİŞKİLERİN SÖYLEMSEL YÖNÜ

Talha ZEYTİNCİ

zeytincitalha@gmail.com

ORCID: 0009-0006-0604-8744

Araştırma Makalesi

Research Article

Geliş Tarihi

Received: 14 Ağustos 2024

Kabul Tarihi

Accepted: 16 Mayıs 2025

DYNAMICS AND CHARACTERISTICS OF TURKEY-AZERBAIJAN COOPERATION: DISCURSIVE ASPECT OF RELATIONS

ÖZ Çalışma, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin tarihsel kökenlerini ve bu ilişkilerin söylemsel boyutlarını incelemeyi amaçlamaktadır. "Tek Millet, İki Devlet" söylemi, iki ülke arasındaki ilişkilerin kardeşlik temeline dayandığını vurgularken, bu duygusal bağların nasıl zaman zaman yüksek beklentilere yol açtığını ve ilişkilerin reelpolitik bir zeminden sapmasına neden olduğunu ele alınmaktadır. Bulgular; söylemsel politikaların, iki ülkenin stratejik iş birliğini güçlendirmede yetersiz kaldığını ortaya koymakta ve somut, reelpolitik temellere dayalı iş birliklerinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ilişkilerin sürdürülebilirliğini sağlamak için bu tür bir yaklaşımın benimsenmesi önerilmektedir. Bu çalışma, iki ülke arasındaki stratejik ortaklığın güçlendirilmesi için söylemsel unsurların ötesine geçilmesi ve somut ekonomik, politik ve kültürel iş birliklerinin artırılması gerektiği hipotezini öne sürmektedir. Bu yaklaşım, Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinin hem bölgesel hem de küresel düzeyde daha etkili ve sürdürülebilir olmasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-Azerbaycan ilişkileri, Reelpolitik, Stratejik İş Birliği, Kültürel Diplomasi

ABSTRACT The study aims to analyze the historical origins of Turkey-Azerbaijan relations and the discursive dimensions of these relations. While the "One Nation, Two States" discourse emphasizes that the relations between the two countries are based on brotherhood, the study examines how these emotional ties sometimes lead to high expectations and cause the relations to deviate from a realpolitik ground. The findings reveal that rhetorical policies are insufficient to strengthen the strategic cooperation of the two countries and emphasize the necessity of cooperation based on concrete, realpolitik foundations. It is recommended that such an approach be adopted to ensure the sustainability of relations between Turkey and Azerbaijan. This study hypothesizes that in order to strengthen the strategic partnership between the two countries, it is necessary to go beyond rhetorical elements and increase concrete economic, political, and cultural cooperation. This approach will contribute to making Turkey-Azerbaijan relations more effective and sustainable at both regional and global levels.

Keywords: Turkey-Azerbaijan relations, Realpolitik, Strategic cooperation, Cultural Diplomacy

GİRİŞ

Türkiye-Azerbaycan ilişkilerine kısa bir bakış bile kardeşlik temalarının bu ilişkilerin temelinde yer aldığını açıkça göstermektedir. Bu gerçeklik iki ülkenin karşılıklı ilişkilerini duygusal bir zeminde, yakın kardeşlik üzerinden tanımlamalarına yansımaktadır. İki ülke arasındaki ilişkiler, tarihsel kökenleri ve kültürel bağları derin olan stratejik bir iş birliği modeli sunmaktadır. Bu ilişkilerin kökeni, Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzanmakta olup, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yeniden şekillenmiştir. 6 Mayıs 1997 tarihinde Haydar Aliyev'in Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada iki ülke ilişkilerini "bir millet, iki devlet" olarak tanımlaması, bu duygusal yaklaşımı sloganlaştırmış ve gerçekte olmayan, olanakları aşan beklentilere yol açmıştır (Vəliyev, 2017: 113-114). Bu söylem, birçok kesim tarafından mit haline getirilmiş ve olumlu bir anlayış olarak kabul edilmiştir. İki ülke ilişkilerinde zaman zaman yaşanan sorunların da temel nedenini oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Bununla birlikte, bu tür bir söylemin her zaman istenilen sonuçları vermediği, aksine zaman zaman ilişkilerin dalgalı bir seyir izlemesine neden olduğu görülmüştür. İki ülke arasındaki ilişkilerin temelini oluşturan bu söylem, kardeşlik ve dostluk kavramlarına dayanmakta, ancak bu temellere dayalı politikalar, zaman zaman yeterli olmamaktadır. Türkiye ve Azerbaycan toplumları arasındaki kader birliğine vurgu yapılması, elbette ki önemli bir bağlayıcı unsur olarak değerlendirilmektedir. Ancak, ilişkilerin sadece bu tür moral değerler üzerinden yürütülmesi, uzun vadede sürdürülebilir bir iş birliği modeli oluşturmakta yetersiz kalabilmektedir. Kültür bağları güçlü bir ortaklık sağlasa da dış politikada daha somut ve iş birliği merkezli yaklaşımlar benimsenmeli, ilişkiler reel politik temeller üzerine inşa edilmelidir. Bu şekilde, kardeşlik söylemlerinin ötesine geçilerek, iki ülke arasındaki stratejik iş birliği daha sağlam ve istikrarlı bir zemine oturtulabilmektedir.

Doğal olarak, yukarıda açıklanan bu olguda ilişkileri olumsuz yönde de etkileyebilmektedir. Şöyle ki, kardeşlik temelli algı, ilişkileri reelpolitik zeminden uzaklaştırarak duygusal bir hale getirmekte ve yüksek beklentilere yol açmaktadır. "Türk devletlerinde meşale üstten yakılır" yaklaşımı toplumda gelişen duygusal zeminle örtüşmemektedir. Diğer taraftan, Azerbaycan'ın Türkiye'ye yönelik algısını şekillendiren en önemli unsurlar, Azerbaycan'ı ilk tanıyan ülkenin Türkiye olması ve Karabağ sorunu konusunda izlediği politikadır (Prezident Kitabxanası, 2022). Bu bağlamda Ankara haklı olarak Ermenistan sınırını açmadan önce, Minsk Grubu çerçevesinde Karabağ sorununun uluslararası hukuka uygun olarak çözümünde ilerleme kaydedilmesini talep etmektedir. Diğer taraftan, Bakü, Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü içerisinde kalmasının sorunun tek çözüm yolu olduğunu savunmaktadır. Bu duruş, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 14 Mart 2008 tarihinde aldığı kararla da desteklenmiş, bu karar Ermenistan'ın Karabağ'dan çekilmesi ve yerlerinden edilen Azerbaycanlıların tazminatlarının ödenerek topraklarına geri dönmelerinin sağlanması gerektiğini hükme bağlamıştır (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 2008). Bu bağlamda, Azerbaycan'ın Türkiye'den beklentisi, sınırların açılması karşılığında Türkiye'nin Karabağ konusunda verdiği desteği sürdürmesidir. Çıkan krizin hemen ardından Başbakan Erdoğan, Azerbaycan ziyarette bulunmuş ve Azerbaycan'a Karabağ sorunu çözülmeden sınırın açılmayacağı yönünde garanti vermiştir.

Türkiye-Azerbaycan arasındaki kardeşlik ilişkilerinin enerji başta olmak üzere ekonomik ve askeri iş birliklerinin artması katalizör etkisi oluşturmuştur. Türkiye'nin bölgesinde etkin olma çalışmaları yer yer yanlış anlaşılmalara sebep verse de krizler kısa sürede geliştirilen diyaloglarla çözüme kavuşturulabilmektedir.

Bu gelişmeler söylem politikasının yanına iş birliktelikleri geliştirilerek uzun yıllara dayanan kültürel birikimin yumuşak güç etkisini kalıcı hale getirmektedir.

Çalışmamız da amaç Türkiye-Azerbaycan iş birliğinin dinamiklerini ve özellikle ilişkilerin söylemsel yönünü analiz etmeyi amaçlamaktadır. Söylemsel unsurların iki ülke arasındaki ilişkilere nasıl yön verdiği ve bu ilişkilerin sürdürülebilirliğinde nasıl bir rol oynadığı üzerine odaklanacaktır.

TÜRKİYE-AZERBAYCAN İLİŞKİLERİNİN TARİHİ TEMELLERİ

İki kardeş ülke arasındaki ilişkiler, ortak dil, din ve kültürel mirasa dayanan köklü bir geçmişe sahiptir. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinden itibaren şekillenen bağlar, özellikle Türk-İslam medeniyeti çerçevesinde güçlü bir zemin kazanmıştır. 20. yüzyılda Azerbaycan'ın bağımsızlık mücadelesi ve Türkiye'nin bu mücadeleye verdiği destek, ilişkilerin samimi ve stratejik bir boyut kazanmasına katkı sağlamıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra iki ülke arasında yeniden canlanan ilişkiler, tarihi temeller üzerinde inşa edilen siyasi, ekonomik ve kültürel işbirlikleriyle daha da güçlenmiştir. Bu bağlamda, Türkiye-Azerbaycan ilişkileri yalnızca iki ülke için değil, bölgesel işbirliği ve istikrar açısından da önemli bir model sunmaktadır.

Osmanlı Dönemi ve Erken İlişkiler

Uluslararası ilişkiler disiplini içinde Türkiye'nin gündemini yakın zamanlarda meşgul eden yumuşak güç kavramı, aslında tarihsel kökleri Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu'na kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Türk İslam tarihi olarak adlandırılan bu dönemde yumuşak gücün temelini toplumun eğitimi ve ahlaki gelişimi hedef alınmıştır. Nizamiye Medreseleri ile ilk adımı atılan bu dönemde, Orhan Gazi döneminde de yumuşak güç unsurlarının başarılı bir şekilde uygulandığı görülmektedir (Bozkurt 2024: 20-21). Selçuklu geleneği olan önce gönüllerin fethi sonrasında oluşan beklentiler ile birlikte askeri fetihlerin gerçekleşmesi Osmanlı Devleti'nde de uzun süre uygulanmıştır. Uç beylikten üç kıtada hüküm süren büyük bir imparatorluğa dönüşmesini sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nin özellikle kuruluş döneminde ordusunun gücüyle beraber yumuşak güç unsurlarını da aktif kullandığı görülmektedir. Özellikle ilk dönem kazanılan topraklarında yaşayan halkın dönüşümü buna önemli bir kanıt olarak görülmektedir. Tarihi süreçte, Anadolu'dan gelen Türklerin Azerbaycan topraklarında görünmeye başlaması, Selçuklular dönemine rastlamaktadır (Buniyatov, 1991, s 319). Sultan Muhammet Alparslan döneminde Azerbaycan, Selçuklu kontrolüne geçmiş ve Melikşah döneminde bu toprakların Türkleşme süreci tamamlanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu ve Azerbaycan toprakları arasındaki ilişkiler, daha Osmanlı İmparatorluğu'nun yükseliş döneminde başlamıştır. Osmanlı'nın Kafkasya'ya olan ilgisi, sadece bölgesel güç dengesini korumak değil, aynı zamanda Müslüman Türk halklarıyla olan dini ve kültürel bağları güçlendirmek amacını taşımıştır. Osmanlı Döneminde Azerbaycan topraklarında İslam'ın yayılması ve Türk kültürünün etkisi belirgin hale gelmiştir. Bu dönemde, kültürel ve dini bağlar, bölgedeki halklar arasında güçlü bir ortak kimlik duygusunun gelişmesine katkıda bulunmuştur. Osmanlı kimliğinin şekillenmesinde, bürokrasi ve ilmiye sınıfı içerisindeki Şirvani, Tebrizi, Erdebili gibi isimlendirmeler önemli bir rol oynamış Azerbaycanlı bilim ve kültür insanları planlı olarak ülkeye getirilmiştir (Dedeyev, 2017: 90). Bu tür adlandırmalar, farklı siyasi yapılar altında varlıklarını sürdüren Azerbaycan ve Anadolu Türkleri arasındaki kültürel etkileşimin devamını mümkün kılmıştır.

Sovyet Dönemi ve Bağımsızlık Süreci

1918 yılında, Bakü'de Bolşevik ve Ermeni çetelerinin oluşturduğu tehditlere karşı harekete geçen Kafkas İslam Ordusu, Nuri Paşa'nın liderliğinde önemli bir zafer elde etmiştir. Azerbaycan halkını bu baskıdan kurtarmayı hedefleyen ordu, 16 Eylül 1918 tarihinde Bakü'ye girerek şehri düşman işgalinden temizlemiştir. Bu stratejik başarı, yalnızca Azerbaycan'ın bağımsızlık mücadelesine değil, aynı zamanda Türk-Azeri kardeşlik ilişkilerinin tarihindeki önemli dönüm noktalarından biri olarak kabul edilmektedir (Uçar, 2007: 88).

20. yüzyılın başlarında, Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin (1918-1920) kurulması, Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ilk resmi devlet ilişkilerinin başlangıcını oluşturmuştur. Ancak, bu dönem de istiklal mücadelesinin yaşandığı yıllara denk gelmiştir. Türkiye'nin iç sorunları ve savaş sonrası toparlanma süreci, Azerbaycan ile olan ilişkilerin gelişimini sınırlandırmıştır. İstiklal harbinde Rusya ile olan karşılıklı çıkar ilişkileri ve savaş sonrası Rusya'nın talepleri, yeni kurulan Türk Devleti için iki taraflı bir politika yürütülmesini zorlaştırmıştır (Atatürk Ansiklopedisi, 2025). Tüm bu olumsuzluklara rağmen yürütülen ilişkiler Azerbaycan'ın 1920'de Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesiyle birlikte büyük ölçüde kesilmiştir.

1985 yılında Mihail Gorbaçov'un Sovyetler Birliği'nde liderliği üstlenmesi, sadece Sovyet Cumhuriyetleri genelinde değil, aynı zamanda Azerbaycan'da da derin yankılar uyandırmıştır. Gorbaçov'un başlattığı Perestroyka (yeniden yapılandırma) ve Glasnost (açıklık) politikaları, Azerbaycan'da önemli bir toplumsal değişim dalgasına yol açmıştır. Bu yeni politikalar, Sovyetler Birliği'ni oluşturan halkların komünist ideolojiye olan bağlılıklarını sorgulamalarına neden olan daha özgür bir politik iklim yaratmıştır. Azerbaycan'da bu atmosferden etkilenen milliyetçi aydınlar, Moskova'nın Azerbaycan'daki politikalarına karşı eleştirilerini yükseltmeye ve milli duruşlarını ortaya koymaya başlamıştır.

Ruslar tarafından Azerbaycan topraklarında gerçekleştirilen adaletsizlikler, sadece Azerbaycan'da değil, tüm Türk dünyasında aydınlar tarafından eleştirilmeye başlanmıştır. Bu eleştiriler, toplumda bir bilinçlenme ve milli uyanış sürecini tetikleyerek direniş hareketlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Moskova yönetimi Ermenileri kışkırtarak, Azerbaycan'ın petrol ve doğalgaz kaynaklarını kontrol altında tutma niyetinde olmuştur. Bu nedenle, Ermenilere destek sağlayarak bölgede gerilimi tırmandırmış ve istikrarsızlık yaratmıştır. Bu dönemde, Ermeni saldırılarına karşı Azerbaycan Türklerini koruma amacı güden halk hareketlerinin önde gelen liderlerinden biri Ebulfaz Elçibey olmuştur (Yoska, 2020: 221). Sovyetler Birliği'nde Mihail Gorbaçov'un liderliği üstlenmesi hem yapısal hem de reformist bir süreci başlatmıştır. Yeni politikalar, sadece Sovyet Cumhuriyetleri genelinde değil, aynı zamanda Azerbaycan'da da derin yankılar uyandırmıştır. Gorbaçov'un başlattığı Perestroyka (yeniden yapılandırma) ve Glasnost (açıklık) politikaları, Azerbaycan'da geniş kitlelere yayılan değişim hareketliliği oluşturmuştur. Bu yeni politikalar, Sovyetler Birliği'ni oluşturan halkların komünist ideolojiye olan bağlılıklarını sorgulamalarına ve özgür politikalar geliştirecekleri bir atmosferin oluşmasına sebep olmuştur. Azerbaycan'da bu atmosferden etkilenen milliyetçi aydınlar, Moskova'nın Azerbaycan'daki politikalarına karşı eleştirilerini yükseltmeye ve milli duruşlarını ortaya koymaya başlamıştır. Azerbaycan Halk Cephesi (AHC), ulusal mücadeleyi sürdüren örgüt olarak ortaya çıkmıştır. Azerbaycan-Ermeni Savaş sayesinde bu mücadele, kendiliğinden şekillenen bir yapıya dönüşmüştür. (Yılmaz, 2002: 45).

Moskova destekli Ermeni saldırılarını önlemek amacıyla ve Kuzey Azerbaycan'daki Rus etkisini sonlandırma hedefiyle çeşitli sivil toplum hareketleri Elçibey'in liderliğinde birleşir. Bu hareketin önemli bir adımı olarak,

Elçibey 16 Temmuz 1989'da Azerbaycan Halk Cephesi'ni resmen kurmuştur. (Yoska, 2020: 221). Bakü merkezli bu gösterilerin sonucunda milli bir hareket unsurları belirginleşmeye başlamıştır. Gösterilerde iki slogan öne çıkmıştır "Azertürk" ve "Türk"; bu sloganlar Sovyet rejimine karşı öz kimliğe dönüşün çağrısı niteliği taşımaktadır (Yılmaz, 2002: 45). Rus ordusunun bu gösterileri bastırma girişimi, hareketi geçici olarak durdurmuş gibi görünse de zamanla gösteriler yeniden alevlenir, iç ve dış gelişmelerin etkisiyle Azerbaycan, 18 Ekim 1991'de bağımsızlığını resmen ilan etmiştir. Bu süreçte Parlamento, Egemenlik Yasası'nı 23 Eylül 1989'da Ekonomik Bağımsızlık Yasası'nı 25 Mayıs 1991'de ve Bağımsızlık Bildirisi'ni 30 Ağustos 1991'de kabul etmiştir (Mollaer, 2004: 66).

Tüm bu gelişmeler, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ilişkilerin yeniden kurulmasına zemin hazırlamıştır. Türkiye, Azerbaycan'ı tanıyan ilk ülke olarak uluslararası camiada en üst düzeyde temsil ve diplomatik destek sağlamıştır. Bu adım, iki ülke arasındaki ilişkilerin yeniden canlanması ve Türkiye'nin Kafkasya'da Azerbaycan'ı stratejik bir ortak olarak görmesinin başlangıcı olmuştur. Süreç Türkiye ile kopan ilişkilerin tekrardan kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Türkiye, Azerbaycan'ı tanıyan ilk ülke olmuş, uluslararası camiaya en üst düzey temsil ve diplomatik misyon desteği sağlamıştır. Bu adım, iki ülke arasındaki ilişkilerin yeniden canlanması için önemli bir dönüm noktası olmuş ve Türkiye'nin Kafkasya'da Azerbaycan'ı stratejik bir ortak olarak görmesinin başlangıcını temsil etmiştir.

Bağımsızlık Sonrası İlişkilerin Yeniden İnşası

Bağımsızlık sonrası, Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ilişkilerin yeniden inşası, sadece iki ülkenin çıkarları açısından değil, aynı zamanda bölgesel ve küresel stratejik denklemler açısından da büyük bir önem taşımaktadır. Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından Azerbaycan, 1991 yılında bağımsızlığını ilan ettiğinde, Türkiye, Azerbaycan'ı bağımsızlığını tanıyan ilk ülkelerden biri oldu. Bu durum, her iki ülke arasında güçlü bir dayanışma ve işbirliğinin temelini atmıştır. Türkiye, Azerbaycan'ın uluslararası arenada tanınması ve güçlü bir dış politika stratejisi oluşturmada konusunda önemli bir destek sağladı. Bununla birlikte, ekonomik ilişkiler de hızlı bir şekilde gelişmeye başlamış, özellikle enerji alanında büyük projeler hayata geçirilmiştir. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattı, iki ülke arasındaki ekonomik işbirliğinin simgesi haline gelmiş ve her iki ülkenin de enerji bağımsızlığını güvence altına almak adına kritik bir adım olmuştur. Ayrıca, Azerbaycan'ın zengin enerji kaynakları, Türkiye'nin bölgesel enerji merkezi olma hedefine katkıda bulunmuş, bu projeler aynı zamanda Türkiye'nin Avrupa'ya enerji taşıyan bir köprü olma rolünü güçlendirmiştir. Ayrıca, eğitim, kültürel değişim ve güvenlik alanlarında da pek çok işbirliği gerçekleştirilmiş, Türkiye ve Azerbaycan arasında karşılıklı destek ve dayanışma pekiştirilmiştir.

Azerbaycan'ın bağımsızlık yolundaki siyasi, ekonomik ve kültürel gelişimini destekleyen Türkiye, her zaman Azerbaycan'ın yanındadır ve bu ilişkiler, iki ülke için de ulusal çıkarların ötesinde bir kardeşlik ve stratejik ortaklık düzeyine ulaşmıştır. Bu bağlamda, Türkiye-Azerbaycan ilişkileri sadece bölgesel değil, küresel stratejik düzeyde de büyük bir öneme sahiptir. Bağımsızlık sonrası kurulan bu güçlü bağ, her iki ülkenin geleceği için temel bir dayanak oluşturmıştır.

Azerbaycan, bağımsızlığını kazandığı ilk yıllarda diplomatik ilişkilerini güçlendirmeye çalışırken, aynı zamanda Karabağ'da Ermeni işgalleri ve trajik olaylarla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Bu süreçte Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Mart 1991'de Azerbaycan'ı ziyaret eden ilk Türkiye Cumhuriyeti

cumhurbaşkanı olarak önemli bir adım atmıştır (Haydar Aliyev Research Center web Sitesi). Bu ziyaret, Azerbaycan'ın bağımsızlık yolunda Türkiye'nin desteğini simgeleyen tarihi bir an olmuştur.

Ocak 1992'de Azerbaycan Cumhurbaşkanı Ayaz Mutallibov'un Türkiye ziyareti sırasında iki ülke arasında imzalanan 11 maddelik Dostluk ve İş birliği Anlaşması, iki devlet arasındaki bağları pekiştirmiştir. Bu anlaşma, yalnızca diplomatik ilişkileri değil, aynı zamanda ekonomik ve askeri iş birliğini de derinleştirmeyi hedeflemiştir (Öraz Beşikçi, 2016: 238).

1992 yılında Azerbaycan Cumhurbaşkanı Ebulfez Elçibey'in Türkiye'ye yaptığı resmi ziyaret, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin temel taşlarından biri olmuştur. Bu ziyaret sırasında imzalanan anlaşmalar, iki ülke arasındaki ekonomik, kültürel ve askeri iş birliğinin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Türkiye, Azerbaycan'ın, bağımsızlık ilanından sonra geliştirdiği olumlu ilişkiler, bölgesel çaplı görünen ancak sonuçları küresel etkiler oluşturan bir süreci başlatmıştır. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattı projesi, Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ekonomik iş birliğinin simgesi haline gelmiştir (Çakıcı, 2023: 138). Bu proje, Türkiye'nin enerji güvenliği açısından büyük önem taşıırken, Azerbaycan'ın petrol ihracatında bağımsızlığını güçlendirmiştir.

Azerbaycan 1991 yılında bağımsızlığını kazanmıştır. Bağımsızlığını kazanmasının ardından gelen ilk beş yılda ekonomisi %60 küçülmüştür (Deik, 2013: 13). Dağlık Karabağ bölgesinde Ermenistan ile girilen savaşın sonucunda Azerbaycan, topraklarının beşte birini kaybetmiş ve mağlup olmuştur. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Azerbaycan'a ait toprakların işgalini kınamış ve bu işgalin sona erdirilmesi için çeşitli kararlar almıştır (Qasımlı, 2016). İşsizlik ve göç sorunu ile karşı karşıya kalmış, tarım arazilerinin kaybı ile de büyük bir darbe almıştır. Bağımsızlık öncesi dönemdeki plastik ve kimyasal pazarlarının büyük bir kısmını da kaybetmiştir. Azerbaycan topraklarında avantaj olarak görülebilecek sadece enerji kaynakları olan petrol ve doğalgaz kalmış, devlet yönetimi de bunu iyi değerlendirmiş ve ekonomik yükselişi sağlayabilmiştir. Azerbaycan ihracatının büyük kısmı petrol ve doğalgaz kaynaklarından oluşmaktadır. Yabancı yatırımcılarla yeni enerji üretim sahalarının bulunmasına yönelik anlaşmalar 1990'lı yıllarda imzalanmıştır. Bu anlaşmaların sonuç vermesi 2000'li yılları bulmuş, özellikle 2008 yılı sonrası enerji boru hatlarının da devreye girmesiyle büyük bir atılım gerçekleşmiştir (Deik, 2013: 12). 2010 yılında toplam ihracatının %95'i petrol ve gaz ürünlerinden oluşmuştur (Deik, 2013: 12). Bağımsızlığını kazandıktan sonra dış politikada Batı merkezli hareket eden ve ekonomik çalışmalarını da buna göre dizayn eden Azerbaycan, bunun olumlu neticelerini 2010 yılı sonrası görmeye başlamıştır.

1992 yılında Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ticaret başlamış, Türkiye'nin Azerbaycan'a olan ihracat hacmi 102 milyon dolar, 1996 yılında 239 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Azerbaycan'daki enerji kaynaklı ekonomik genişlemenin etkisiyle Türkiye'nin Azerbaycan'dan ithalatı 1992 yılında 35 milyon dolarken 2008 yılında 362 milyon dolara yükselmiştir. 2006'da faaliyete geçen Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı ve 2007'de faaliyete geçen Bakü-Tiflis-Erzurum Boru Hattı iki ülke arasında ekonomik ilişkilerin büyümesinde mühim rol oynamıştır. Türkiye'nin Azerbaycan'a ihracatının temel ürünleri: mobilya, inşaat ürünleri, elektrikli makinalar, demir-çelik aksamaları iken ithalatını oluşturan temel kalemler: petrol gazları ve yağları, hayvan derileri, pamuk ve işlenmemiş alüminyum olmuştur (DEİK, 2013: 23).

EKONOMİK VE STRATEJİK İŞ BİRLİĞİ

Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ekonomik ve stratejik iş birliği, iki ülkenin kardeşlik ilişkilerini güçlendiren önemli bir unsurdur. Enerji alanında TANAP ve Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı gibi projeler hem ekonomik kazanç sağlamakta hem de iki ülkenin stratejik önemini artırmaktadır. Ayrıca, ticaret ve yatırım alanlarındaki anlaşmalar, karşılıklı bağımlılığı derinleştirmekte ve ekonomik büyümeye katkı sunmaktadır. Stratejik iş birliği kapsamında, savunma sanayi ve güvenlik alanlarında yapılan ortak çalışmalar, bölgesel istikrar ve güvenliğin sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır. Bu iş birliği, "Tek Millet, İki Devlet" anlayışı doğrultusunda, sadece iki ülkenin değil, tüm bölgenin kalkınmasına ve barışına katkı sağlamaktadır.

Enerji Ortaklıkları

Azerbaycan ve Türkiye arasındaki enerji iş birliği, günümüzde yalnızca iki ülkenin ekonomik ilişkilerini güçlendiren bir faktör olmanın ötesine geçmiştir. Bu iş birliği, aynı zamanda bölgesel ve küresel enerji güvenliği açısından büyük bir önem taşımaktadır. İki ülkenin ortak projeleri, Avrupa'nın enerji arz güvenliğine katkıda bulunmanın yanı sıra, Rusya'nın enerji piyasasındaki tekelinin kırılmasına da yardımcı olma potansiyeli taşımaktadır. Özellikle Orta Asya'dan Avrupa'ya uzanan enerji koridorlarının hayata geçirilmesi, bu iş birliğinin küresel enerji dinamikleri üzerinde yaratacağı etkiyi gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda, Azerbaycan ve Türkiye arasındaki enerji ortaklıkları sadece ekonomik değil, aynı zamanda stratejik açıdan da önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, enerji projeleri, iki ülkenin dış politikasını ve bölgesel etkisini şekillendiren temel unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Azerbaycan, zengin petrol ve doğalgaz rezervleri ile enerji ihracatında önemli bir oyuncudur. Türkiye ise, enerji kaynakları bakımından sınırlı olmasına rağmen, jeopolitik konumu nedeniyle enerji nakil yollarının kavşak noktasında bulunmaktadır. Bu durum, Türkiye'yi hem bir enerji tüketicisi hem de transit ülke haline getirmiştir. 1990'ların başında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan Azerbaycan, Türkiye ile enerji alanında stratejik ortaklıklar geliştirme yoluna gitmiştir.

Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ekonomik iş birliği, büyük ölçüde enerji sektörü üzerinden şekillenmiştir. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) petrol boru hattı ve Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP), bu iş birliğinin en dikkat çekici örnekleridir. BTC, Hazar Denizi'ndeki Azerbaycan petrolünün dünya pazarlarına ulaştırılmasında kritik bir rol oynarken, TANAP, Azerbaycan gazının Avrupa'ya taşınmasında kilit bir hattır (Europa, 2005). Bu projeler, sadece ekonomik anlamda değil, aynı zamanda iki ülke arasındaki stratejik ilişkilerin de derinleşmesini sağlamıştır.

Enerji projelerinin yanı sıra, iki ülke arasında çeşitli ticaret ve yatırım anlaşmaları da imzalanmıştır. Türkiye, Azerbaycan'ın en büyük ticaret ortaklarından biri haline gelirken, Azerbaycan da Türkiye'ye önemli miktarda yatırım yapmıştır. Bu yatırımlar, özellikle inşaat, turizm ve enerji sektörlerinde yoğunlaşmıştır. Aynı zamanda, Türkiye'nin Azerbaycan'a yaptığı ihracat da yıllar içinde önemli ölçüde artmıştır.

Bölgesel Güç Dinamikleri

Soğuk Savaş sonrası dönemde, Türkiye'nin bölgesel güç olma politikası, stratejik beklenti ve arayışlarıyla yakından bağlantılıdır. Sovyetler Birliği'nin tehdit olarak algılanmaktan çıkması, NATO'nun hedeflerinin tartışılması ve yeni beklentilerin olduğu bu dönemde Türkiye, akın çevresinde etkisini ve gücünü artıran

politikalara yönelmiş ve Kafkasya bölgesi bu politikanın önemli uygulama alanlarından biri olmuştur (Demir, 2006: 118).

1980'lerin ortalarından başlayarak 1990'ların başında uluslararası sistemde yaşanan köklü değişiklikler, birçok ülkenin dış politikalarını ve bölgesel rollerini yeniden değerlendirmesine neden olmuştur. Türkiye de önemli güç merkezlerinin içinde veya komşusu olarak, bölgesel rolünü ve konumunu yeniden değerlendirmek zorunda kalmıştır (Sander, 2004: 959-960).

Türkiye jeopolitiğine bakıldığında kesişme noktasında bulunduğu görülmektedir. Bu bölgede büyük değişiklikler gerçekleşmiş, Türkiye de bu değişikliklerden etkilendiği için dış politikasını buna göre dizayn etmiştir. Türkiye, bölgede büyük bir güç olabilmek için önemli adımlar atmıştır. Nüfusu, ekonomik, siyasal ve askeri tecrübeleri, büyük ve stratejik bir coğrafyaya sahip olması Türkiye'ye büyük avantaj sağlamıştır. Bir avantaj da çevresinde yeni şekillenen ülkelerin küçük ve istikrarsız ülkeler olmasıdır. Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuplu dünya düzeninde, bölgesinde demokrasiyi geliştirme çabaları, Türkiye'ye Soğuk Savaş sonrasında doğal bir prototip olma özelliği kazandırmıştır. Bulunduğu bölgenin küresel devletlerin çekişme alanı olması sebebiyle bölgesel aktör olmanın dışında küresel devletlerle aynı masaya oturmasını sağlamıştır.

Türkiye'nin bölgesel güç olarak nitelendirilmesi ile ilgili tartışmalarda, "bölge ülkesi" ve "hegemon güç" kavramlarının bölgesel güç kavramıyla eş anlamlı kullanılması, kavramsal kargaşaya yol açmaktadır. Türkiye, öncelikle jeopolitik konumu başta olmak üzere, ekonomik ve insan kaynağı ve askeri gücü göz önüne alındığında, tüm çevre bölgeleri için önemli bir bölge ülkesidir. Balkanlar, Kafkasya, Karadeniz, Akdeniz ve Orta Doğu'da önemli bir bölgesel güç olduğu söylenebilir. Bu bölgelerin hepsinde bölge ülkesi olarak yer alan tek ülke Türkiye'dir (Kut, 2000: 51-52). Bu bağlamda, Türkiye'nin bölgesel güç olma çabaları, stratejik beklentileri ve dış politika uygulamaları, uluslararası sistemin değişen dinamiklerine uyum sağlama sürecinin bir parçası olmaktadır. Türkiye, coğrafi konumunun ve tarihsel mirasının sağladığı avantajları kullanarak, bölgesel ve küresel arenada etkinliğini artırmaya devam etmektedir.

Türkiye'nin Doğu tarafı güvenliği için Kafkasya, özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda kritik bir önem kazanmıştır. Osmanlı gelişen Rus tehditlerine karşı bölgeyle yakından ilgilenmeye çalışmıştır. 20. yüzyıl enerji arayışları Türkistan havzasının önemini artırmış, küresel güçlerin dikkatini bu bölgeye fazlasıyla çekmelerini sağlayacak enerji kaynakları da Kafkasya'nın jeopolitik önemini bir kat daha artırmıştır. Buradan yola çıkarak en önemli rezervlerden birinin Türkistan bölgesi olması, Kafkasların dünyaya açılan enerji köprüsü özelliğini pekiştirecektir.

Türkiye ve Azerbaycan arasındaki stratejik iş birliği, her iki ülkenin de bölgesel güç dinamiklerinde önemli bir rol oynamasına katkıda bulunmuştur. Türkiye, Kafkasya bölgesinde istikrarın sağlanmasında ve bölgedeki enerji kaynaklarının güvenliğinin korunmasında kritik bir aktör haline gelmiştir. Aynı şekilde Azerbaycan da hem enerji kaynakları hem de jeopolitik konumu nedeniyle bölgesel güç dengelerinde önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye ve Azerbaycan arasındaki askeri işbirliği, özellikle Dağlık Karabağ sorunu bağlamında önem kazanmıştır. Türkiye, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü desteklemekte ve Ermenistan'a karşı Azerbaycan'a verdiği destekle bu alandaki işbirliğini pekiştirmektedir. 2020 yılında yaşanan İkinci Karabağ Savaşı sırasında Türkiye'nin Azerbaycan'a verdiği askeri destek, bu ilişkinin stratejik önemini bir kez daha ortaya koymuştur ("Karabağ Zaferi'nde", 2021). Azerbaycan'ın zaferiyle sonuçlanan savaş süreci hem bölge aktörlerine hem de bölge dışı aktörler için önemli mesajlar barındırmaktadır. Türkiye ve Azerbaycan'ın uzun

sürekli yürüttükleri ortaklıklar, birlikte hareket etme faaliyetlerinin sonucu olarak bölge dengelerini belirleyici kapasiteye ulaştığını göstermektedir. Zengin enerji kaynakları Azerbaycan'ın gelişimine büyük katkı sağlarken, bölgesinde söz sahibi bir ülke konumuna gelmiştir. Bu durum Türkiye'nin Kafkaslar' da yalnızlığına son vermiştir ve Azerbaycan'ın bağımsız kararlar alabilmesine imkân sağlamıştır.

SÖYLEMSEL DİNAMİKLER

İki ülkenin ortak tarih, kültür ve kimlik unsurları üzerine inşa edilen stratejik bağlarının anlaşılmasında önemli bir rol oynamaktadır. "Tek Millet, İki Devlet" söylemi, bu ilişkinin ideolojik temelini oluşturarak, sadece diplomatik ve ekonomik iş birliğini değil, aynı zamanda kamuoyundaki algıyı ve toplumsal yakınlığı da şekillendirmektedir. Söylemsel dinamikler, özellikle uluslararası kriz dönemlerinde güçlenen bir rol oynamış; Karabağ Savaşı sırasında Türkiye'nin Azerbaycan'a verdiği açık destek, bu söylemin etkinliğini ve karşılıklı güven bağına daha da pekiştirmiştir. Bunun yanı sıra, ortak dil ve tarih vurgusu, eğitim ve medya alanlarında geliştirilen projelerle desteklenerek, iki toplum arasındaki söylemsel yakınlaşmayı güçlendirmiştir. Dolayısıyla, Azerbaycan-Türkiye ilişkilerindeki söylemsel dinamikler, yalnızca birer retorik araç değil, aynı zamanda somut politikaların zeminini oluşturan stratejik unsurlar olarak değerlendirilebilir.

Sloganlar ve Semboller

Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ilişkilerin söylemsel boyutu, iki ülke arasındaki bağların ne kadar derin ve anlamlı olduğunu gözler önüne sermektedir. "Tek Millet, İki Devlet" söylemi, bu ilişkinin en önemli sembollerinden biri haline gelmiştir. Bu slogan, Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazandığı ilk yıllardan itibaren iki ülkenin liderleri tarafından sıklıkla kullanılmış ve halklar arasında güçlü bir birlik duygusu yaratmıştır. Bu söylem, iki ülke arasındaki ilişkilerin sadece diplomatik ve ekonomik temeller üzerine değil, aynı zamanda ortak bir tarihsel ve kültürel kimlik üzerine inşa edildiğini göstermektedir. Ayrıca, Türkiye ve Azerbaycan'ın ortak sembolleri ve tarihsel figürleri de bu söylemsel dinamiklerin bir parçası olarak öne çıkmaktadır.

Söylem siyaseti, iki ülke arasındaki ilişkilerin halk tarafından desteklenmesini sağlamıştır. "Tek Millet, İki Devlet" gibi sloganlar, kamuoyunda güçlü bir destek yaratmış ve hükümetlerin dış politikalarını daha kolay ve etkili bir şekilde yürütmelerine olanak tanımıştır. Bu tür söylemler, halkın dış politikaya olan ilgisini ve desteğini artırmıştır, bu da hükümetlerin ulusal çıkarlarını daha güçlü bir şekilde savunmasına olanak sağlamıştır.

İki ülkenin milli başarıları veya hüznlerinde tek devlet gibi hareket etmesi uluslararası kamuoyuna önemli bir güç mesajı olarak yansımaktadır. Sembolik gibi gözükken insani yardımlar oluşturdukları etki itibarıyla, milletleri sadece kaynaştırmakla kalmamış aynı zamanda zor dönemler geçiren devletin ulusal morali yükseltmesine yardımcı olmaktadır.

Kültürel Diplomasi ve Kamu Diplomasisi

Kültürel diplomasi, Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Türk televizyon dizileri, müzik ve diğer kültürel ürünler, Azerbaycan'da geniş bir izleyici kitlesi bulmakta ve bu sayede iki ülke arasındaki kültürel bağlar daha da güçlenmektedir. Aynı zamanda, iki ülke arasında

düzenlenen kültürel etkinlikler, festivaller ve ortak projeler, halklar arasındaki bağların kuvvetlenmesine katkıda bulunmaktadır.

Kültürel diplomasinin iki temel unsuru eğitim ve dildir (Sancar 2012: 170). Dil, diğer ülkelerle iletişim kurmanın en temel araçlarından biridir. Bu nedenle, birçok ülke kendi dillerini yaymak amacıyla yoğun çaba göstermektedir. Bu kapsamda dil enstitüleri, uluslararası eğitim programları ve dil kursları gibi çeşitli faaliyetler organize edilmektedir.

Eğitim faaliyetleri, uzun vadede etkili olan önemli bir kültürel diplomasi araçlarındandır. Değişim programları, farklı halklar arasında ilişkiler kurmak ve olumlu imaj oluşturmak için önemli rol oynamıştır (Erzen, 2012: 129). Yüz yüze iletişim, insanlar arası etkileşimde en etkili yol olmuştur ve değişim programları bu imkânı sağlamıştır.

Sanat ise bir ülkenin kültürel vitrini gibi görülmektedir kültür diplomasisi içerisinde önemli bir yer tutmuştur. Sinema ve müzik gibi alanlarda hızlı bir şekilde toplumlara nüfuz etme kapasitesine sahip olan ABD'nin, bu alanlardaki yoğun kültürel etkinliği dikkat çekmektedir. Bu durum, ülkenin etkili bir kamu diplomasisi stratejisi yürüttüğünü açıkça göstermektedir. Hollywood film endüstrisi, Amerikan yaşam tarzının dünya genelinde yayılmasında büyük bir rol oynamıştır. Aynı zamanda, bir ülkenin kültürel ve ideolojik çekiciliği, askeri gücünün etkisini artırabilmektedir. Kültürel diplomasi, eğitim programları ve uluslararası yardım faaliyetleri gibi yumuşak güç unsurları, bir ülkenin uluslararası imajını olumlu yönde şekillendirmiştir ve diğer ülkelerle ilişkilerini güçlendirmektedir. Bu, o ülkenin askeri gücünün kabul edilebilirliğini ve meşruiyetini artırmaktadır. Örneğin, ABD'nin askeri gücü, Hollywood filmleri, pop müziği ve üniversiteleri gibi kültürel ihracatlarıyla desteklenmektedir. Bu kültürel unsurlar, ABD'nin küresel etkisini ve cazibesini artırırken, askeri gücünün yumuşak güçle birleşerek daha etkili olmasını sağlamaktadır.

Kamu diplomasisi, bir devletin ulusal çıkarlarını ve itibarını koruma ve güçlendirme amacıyla, yabancı ülkelerin halklarını, hükümetlerini ve toplumsal yaşama katkıda bulunan tüm kişi ve kurumları bilgilendirme, kültürel ve bilimsel etkileşim sağlama gibi yasal yöntemlerle etkileme çabalarını ifade etmektedir. Bu çerçevede, barış, dostluk ve uluslararası işbirliğini geliştirmeyi hedefleyen stratejik bir araç olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2012: 227). Bu tür diplomatik faaliyetler, klasik diplomatik çabalara destek olmaktadır. Terim olarak Kamu diplomasisi karşımıza, ilk olarak 1965 yılında Amerikalı emekli diplomat Edmund Gullion tarafından ortaya atılmıştır. Gullion, o dönemde Tufts Üniversitesi Fletcher Hukuk ve Diplomasi Okulu'nun dekanı olarak görev yapmıştır. (Bostancı, 2012: 40). Soğuk Savaş döneminde çeşitli örneklerle uygulanan kamu diplomasisi, 11 Eylül saldırılarının ardından tekrar önem kazanmış ve daha geniş bir şekilde gündeme gelmiştir.

Kamu diplomasisi; kültürel değişim programları, öğrenci değişim programları, uluslararası medya yayınları, sanat etkinlikleri ve insani yardım faaliyetleri gibi çeşitli yollarla uygulanmaktadır. Örneğin, ABD'nin Fulbright Programı, dünya genelinde akademik ve kültürel değişim yoluyla yumuşak gücünü artırmayı amaçlamıştır. Benzer şekilde, İngiltere'nin British Council'ı, kültürel ilişkiler ve eğitim fırsatları yoluyla dünya genelinde İngiliz kültürünü ve değerlerini tanıtmaktadır.

Ayrıca, kamu diplomasisi, sosyal medya ve dijital platformların yaygınlaşmasıyla birlikte yeni boyutlar kazanmıştır. Dijital diplomasi, hükümetlerin ve devlet kurumlarının sosyal medya aracılığıyla doğrudan yabancı halklarla iletişim kurmasını sağlamaktadır. Bu, yumuşak gücün etkisini artıran ve daha geniş kitlelere ulaşmayı sağlayan önemli bir gelişmedir.

Yumuşak güç, isminden de anlaşılacağı üzere yumuşak hassas değerler taşıyan bir kavramdır. Kamu üzerindeki etkisi kırılğan değerlerin geliştirilmesi ile mümkündür. Etkili bir kamu diplomasisi ile diğer ülkeler üzerinde karşılık bulabilecektir. Kamu diplomasisi de bu bağlamda önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Türkiye ve Azerbaycan, uluslararası platformlarda birbirlerini destekleyen söylemler geliştirerek, ortak çıkarlarını savunmakta ve bu şekilde dünya kamuoyunda güçlü bir duruş sergilemektedirler. Özellikle Dağlık Karabağ sorunu gibi uluslararası meselelerde, iki ülkenin ortak tutumu, bu kamu diplomasisinin etkinliğini artırmaktadır.

Eğitim ve Akademik İş birliği

Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ilişkilerin söylemsel boyutunu güçlendiren önemli unsurlardan biri de eğitim alanında gerçekleştirilen iş birlikleridir. Türkiye, Azerbaycanlı öğrencilere yönelik çeşitli burs programları sunarak bu öğrencilerin Türkiye'de eğitim almalarını teşvik etmektedir. Bu eğitim programları, iki ülke arasındaki entelektüel ve kültürel bağların güçlenmesine önemli katkılar sağlamaktadır.

Azerbaycan, 18 Ekim 1991'de bağımsızlığını kazandıktan sonra, Türkiye ile eğitim alanındaki ilişkiler 1992 yılı başında Türk Cumhuriyetlerine yapılan ziyaretler ve bu ziyarette iş birliği konularının genel kapsamını belirleyen ön protokollerin imzalanması ile başlamıştır. Bu dönemde Türk Cumhuriyetleri, bağımsızlıklarına oldukça hazırlıksız bir durumda kavuşmuşlardır.

28 Şubat-6 Mart 1992 tarihleri arasında, her iki ülkenin Milli Eğitim Bakanları'nın da bulunduğu heyetlerin, ortak faaliyetler için mutabakat sağlamak amacıyla gerçekleştirdiği ziyaretin ardından, her iki ülkenin eğitim bakanlıkları arasında mutabakat zabıtları imzalanmıştır. Bu gelişen eğitim ilişkileri neticesinde, Azerbaycan Tahsil Nazırlığı ile Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı arasında 1 Aralık 2000 tarihinde eğitim ve bilim alanlarında iş birliği protokolü imzalanmıştır (Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları, 226; ORASAM, 2000: 14). Bu anlaşmalarda yer alan hükümlerin uygulanması ve uygulamada karşılaşılan sorunların çözülmesi amacıyla oluşturulan Daimî Komisyon, en son toplantısını Nisan 2004'te yapmış ve 17 Nisan 2004 tarihinde toplantı tutanağını imzalamıştır.

Eğitim iş birlikleri, iki ülke arasındaki bağları güçlendirmekte ve karşılıklı öğrenci değişim programları, akademik araştırmalar ve kültürel etkinliklerle daha da derinleşmektedir. Türkiye'nin Azerbaycan'daki eğitim projelerine yaptığı katkılar, Azerbaycan'daki eğitim altyapısının güçlendirilmesine önemli ölçüde destek sağlamıştır. Aynı şekilde, Türkiye'de öğrenim gören Azerbaycanlı öğrenciler, ülkelerine geri döndüklerinde iki ülke arasındaki ilişkilerin daha da kuvvetlenmesine katkıda bulunmaktadır.

İki ülke arasındaki ortaklıklar, sadece akademik değil, aynı zamanda kültürel ve sosyal bağları da güçlendirmekte, iki ülkenin halkları arasındaki dostluk ve iş birliğini pekiştirmektedir. Eğitim alanındaki bu iş birlikleri, gelecekte de iki ülke arasındaki stratejik ortaklığın temel taşlarından biri olmaya devam edecektir.

SSCB dönemi Ruslaştırma politikası ürünü olan eğitim kurumları yerini milli Azerbaycan eğitim kurumlarına dönüştürmesinde Türkiye'nin verdiği destek uzun yıllar sürecek dönüşümün süresini kısaltmıştır.

Türkiye ile Azerbaycan arasında gerçekleşen bazı eğitim faaliyetleri şunlardır (Ulaş, 2007: 42-43):

a) Her yıl yaz aylarında Türkiye'de düzenlenen "Türkçe Öğretimi, Türk Kültürünü ve Millî Eğitim Sistemini Tanıtma" seminerlerine Azerbaycan'dan katılımcılar da davet edilmektedir.

d) Türkiye'de kutlanan özel günler ve millî bayramlara (19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı, 24 Kasım Öğretmenler Günü gibi) Azerbaycanlı öğretmen ve öğrencilerin katılımı sağlanmaktadır.

f) Türkiye Türkçesinin, Türk Dünyası'nın ortak iletişim dili olmasını sağlamak amacıyla ilgili ülkelerin orta öğretim müfredatına seçmeli ders olarak konulması projesi kapsamında pilot seçilen okulların 5'inci sınıflarında Türkçe öğretimi başlatılmıştır.

g) 29 Eylül-3 Ekim 1992 tarihleri arasında Bişkek'te yapılan "Türk Cumhuriyetleri Eğitim Bakanları ve Türk Halkları Temsilcileri II. Konferansı'nda alınan kararla, edebiyat ve tarihte ortak program hazırlanması amacıyla bir komisyon kurulmuştur. Azerbaycan'dan bir edebiyatçının da katılımıyla Bakanlığımız iş birliğinde hazırlanan Ortak Türk Edebiyatı Lise Ders Kitabı, "Türk Dünyası Edebiyatı" adı altında TİKA tarafından basılarak ilgili ülkeye gönderilmiştir. Ayrıca TRT Avrasya televizyonu, uydu yayınları aracılığıyla Orta Asya dahil geniş bir alana ulaşarak ortak dilin Anadolu Türkçesi olması yolunda ilerlemektedir.

h) Bakü Türkiye Türkçesi Eğitim Öğretim Merkezi, Bakü Türk Anadolu Lisesinde üçer aylık dönemler halinde dokuz ay süreli Türkçe kursları vermektedir. Merkez, 26 Haziran 1994 tarihinde eğitim öğretime başlamış olup, 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren Eğitim Müşavirliği'ne bağlı olarak bağımsız hale gelmiştir.

i) Türk halklarının birbirlerini daha iyi anlaması için dil çalışmalarına yoğunlaşılması ve ortak alfabe ve ortak eğitim projelerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Ülkeler arasında sinema ve televizyon yayınlarının daha ulaşılabilir hale getirilip TV projelerine önem verilmelidir.

Azerbaycan'da eğitim durumunun tarihsel süreç içerisinde çok fazla değişime uğradığı bilinmektedir. Savaşlar, göçler ve 20. yüzyılda dört kez alfabe değişikliği, Azerbaycan nüfusunun eğitim durumunu çeşitli dönemlerde olumsuz etkilemiştir. Özellikle Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra, Azerbaycan eğitimi zor bir durumla karşı karşıya kalmıştır. Ülkedeki ağır ekonomik durum ve Ermenistan ile süren savaş, doğal olarak eğitimi de olumsuz etkilemiştir.

SONUÇ

Türkiye-Azerbaycan iş birliği, tarihsel kökenleri, kültürel bağları ve stratejik ortaklıkları ile dikkat çeken derin ve çok yönlü bir ilişkiler bütünüdür. İki ülke arasındaki ilişkiler, Osmanlı dönemine dayanan kardeşlik bağlarından beslenmekte ve Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında yeniden şekillenmiştir. "Tek Millet, İki Devlet" söylemi, bu ilişkilerin duygusal ve söylemsel boyutunu vurgularken, iki ülke arasındaki dayanışmayı ve iş birliğini güçlendiren önemli bir unsur olmuştur. Ancak, bu söylem üzerinden yürütülen politikaların zaman zaman yeterli olmadığı ve ilişkilerin daha somut ve reel politik temellere dayanması gerektiği anlaşılmaktadır.

Enerji iş birlikleri, iki ülke arasındaki stratejik ortaklıkların en belirgin ve somut örneklerinden biridir. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) ve Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) gibi projeler, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda jeopolitik ve stratejik anlamda da büyük önem taşımaktadır. Bu projeler, Türkiye ve Azerbaycan'ın enerji güvenliği sağlama çabalarını pekiştirirken, aynı zamanda bölgedeki enerji dinamiklerini şekillendiren temel faktörler olarak öne çıkmıştır.

Kültürel diplomasi ve kamu diplomasisi, iki ülke arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesinde ve halklar arasındaki bağların pekiştirilmesinde önemli rol oynamıştır. Türk televizyon dizileri, müzik ve kültürel ürünler,

Azerbaycan'da geniş bir izleyici kitlesi bulmuş, bu sayede iki ülke arasındaki kültürel bağlar daha da güçlenmiştir. Eğitim ve akademik iş birlikleri de uzun vadede iki ülke arasındaki stratejik ortaklığın temellerini sağlamlaştırmıştır.

Ancak, söylemsel politikanın tek başına yeterli olmadığını, iki ülke arasındaki ilişkilerin sürdürülebilir ve kalıcı olması için somut iş birliklerinin ve reel politik yaklaşımların da benimsenmesi gerektiğini belirtmek gerekir. Türkiye ve Azerbaycan, ortak tarihsel ve kültürel bağları güçlü bir temel olarak kullanarak, enerji, güvenlik, kültür ve eğitim gibi alanlarda daha sağlam ve stratejik iş birlikleri geliştirmelidir. Bu şekilde, iki ülke arasındaki ilişkiler, sadece duygusal ve söylemsel temellere dayanmaktan çıkarak, daha somut ve sürdürülebilir bir iş birliği modeli üzerine inşa edilecektir.

Türkiye-Azerbaycan iş birliği, söylemsel unsurların yanı sıra somut ekonomik ve stratejik iş birlikleri ile güçlendirilmelidir. Bu tür bir yaklaşım, iki ülke arasındaki ilişkilerin hem bölgesel hem de küresel düzeyde daha etkili ve sürdürülebilir olmasını sağlayacaktır. Türkiye ve Azerbaycan'ın kardeşlik bağlarını, ortak tarih ve kültürel değerleri kullanarak, gelecek nesiller için daha güçlü bir iş birliği temeli oluşturma yönünde adımlar atması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Atatürk Ansiklopedisi. (2025, 3 Ocak). *Türkiye-Azerbaycan ilişkileri (1919-1938)*. 03 Ocak 2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-azerbaycan-iliskileri-1919-1938/?pdf=3301> adresinden erişildi.

BEŞİKÇİ, Ö. (2016). Bağımsızlık Sonrası Dönemde Azerbaycan Dış Politikasındaki Stratejik Değişimler ve Yönelimler, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 16/2, 237-252.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu. (2008). "İşgal Altındaki Azerbaycan Topraklarındaki Durum" başlıklı 62/243 sayılı karar. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 62. oturum, 14 Mart 2008.

BOSTANCI, M. (2012). *Kamu diplomasisinde medyanın rolü ve önemi*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

BOZKURT, İ. (2024). *Osmanlı'dan günümüze reform hareketleri ve dini kurumlar*. TESAM Yayınları.

BUNİYATOV, Z. M. (1991). Azerbaycan. *DİA*, (C. IV, s. 317-322), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

DEDEYEV, B. (2017). 16. yüzyıl Osmanlı saraylarında Azerbaycanlı hattat ve kâtipler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 81(Mart), 89-113.

Deik. (2013). Azerbaycan ekonomisi: Yeni fırsatlar, yeni işbirlikleri (s. 13). Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu. <https://www.deik.org.tr/uploads/azerbaycan-nisan-2013.pdf>

DEMİR, A. F. (2006). Türkiye'nin Güney Kafkasya'ya yönelik dış politikasını oluşturmada rol oynayan unsurlar. In M. Aydın & Ç. Erhan (Eds.), *Beş deniz havzasında Türkiye*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

ERZEN, M. Ü. (2012). *Kamu diplomasisi*. İstanbul: Derin Yayınları.

EUROPA. (2005, Ekim 25). External relations with Azerbaijan. Avrupa Komisyonu. http://europa.eu.int/comm/external_relations/azerbaidjan/intro

Haydar Aliyev Research Center. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın Azerbaycan ziyareti. 03 Ocak 2025 tarihinde <https://heydaraliyevcenter.az> adresinden erişildi.

Karabağ Zaferi'nde kilit rol oynayan Türk SİHA'ları. (2021, 8 Kasım). TRT Haber. Erişim Adresi: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/karabag-zaferinde-kilit-rol-oynayanturk-sihalar-623731.html>

KAYGUSUZ, Y. (2020). Kuruluşunun 10.yılında Türk Konseyi'nin Türkiye ile diğer üye ülkeler arasındaki ticarete etkileri. *Tesam Akademi Dergisi*, 8(1), 199-236.

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları. (226). Başlık yok. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları.

KUT, Ş. (2000). Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası dış politikasının ana hatları. In G. Özcan & Ş. Kut (Eds.), *En uzun on yıl* (ss. 51-52). İstanbul: Buke Yayınları.

MOLLAER, F. (2004). Azerbaycan'da demokrasi ve geleceği üzerine bazı gözlemler. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 63-78.

ORASAM. (2000). ORASAM Raporları Dizisi No: 3 (s. 14). ORASAM.

Prezident Kitabxanası. (2022). Müstəqillik ərəfəsində və müstəqillik illərində mühüm hadisələrin xronologiyası. 14 Temmuz 2023 tarihinde https://republic.preslib.az/az_f1.html adresinden erişildi.

SANCAR, A. G. (2012). Kamu diplomasisi ve uluslararası halkla ilişkiler. Beta Yayınları.

SANDER, O. (2004). Yeni bir bölgesel güç olarak Türkiye'nin dış politika hedefleri. In F. Sönmezoğlu (Ed.), *Türk dış politikasının analizi* (pp. 959-960). İstanbul: Der Yayınları.

ULAŞ, Ş. (2007). Türkiye-Azerbaycan eğitim sistemleri ve eğitim ilişkileri (Yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Ana Bilim Dalı, İstanbul.

VƏLİYEV, C. (2017). Kitap adı ya da makale başlığı. [Varsa kitap ya da dergi bilgileri eklenir], s. 113-114.

YILMAZ, S. (2012). *Akıllı güç*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.

YILMAZ, S. (2012). *Akıllı güç*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.

YOSKA, E. (2020). Ebulfaz Elçibey'in Azerbaycan özelinde Türk dünyası meselelerine bakışı. *Journal of Universal History Studies*, Prof. Dr. Mustafa Keskin Special Issue, 216-237.